ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІ
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OFTHE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КОНГРЕСІ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ
NATIONAL CONGRESS OF THE HISTORIANS

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІ: ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ» атты

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының

МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

международной научно-практической конференции

«РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН И ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО: СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»,

посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

WORKS

of the international scientific-practical conference

«THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE EURASIAN SPACE: THE PRESENT AND THE FUTURE DEVELOPMENT»

dedicated to the 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan

II бөлім • часть II • part II

АСТАНА
2016

ӘОЖ 94(574)(063)
КБЖ 63.3(5Каз)
Қ18

Бас редактор: Сыдықов Е.Б. - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Редакция алқасы:
Молдажанова А.А. – п.ғ.д., профессор, оқу ісі жөніндегі проректор
Қамзабекұлы Д. – ф.ғ.д., профессор, әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректор
Айтмағамбетов Д.Р. – ректордың аппарат жетекшісі
Пауло Ботта – профессор, Аргентина
Жеребцов И.Л. – т.ғ.д., профессор, Ресей
Гюрер Гульсевин – т.ғ.д., профессор, Түркия
Садықов Т.С. – т.ғ.д., профессор, тарих факультеті деканы
Көмеков Б.Е. – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі
Дүкенбаева З.О. – т.ғ.д., профессор, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі
Алпысбес М.А. – т.ғ.д., профессор
Бердагулова С.К. – т.ғ.к., доцент
Абдрахманова Г.С. – т.ғ.к., доцент
Сыздық С.Қ. – магистр, оқытушы

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес.
Мнение авторов публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной коллегии.
The opinion of the authors of publications do not necessarily coincide with the views of the editorial board.

Қ18 «Қазақстан Республикасы және Еуразия кеңістігі: қазіргі заман мен даму келешегі» атты Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның мақалалар жинағы, II б. 435 б. / Жалпы ред.бас. Е.Б. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы.

Труды Международной научно-практической конференции «Республика Казахстан и евразийское пространство: современность и перспективы развития», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, часть II. 435 стр. / Под ред. Е.Б.Сыдыкова – Астана: Издательство ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.

Works of the international scientific-practical conference «The Republic of Kazakhstan and the Eurasian space: the Present and the Future Development», dedicated to 25th anniversary of Independence of Kazakhstan, part II. 435 p. / edited by E.B. Sydykov – Astana: Publishing house of L.N. Gumilyov Eurasian National University.

ISBN 978-9365-31-794-1

Жинақта 2016 жылдың қазан айының 20 күні Астана қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары берілген. Мақалалар автордың редакциясымен жарияланды.

В сборнике представлены труды международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, прошедшей в ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Астана, 20 октября, 2016 г. Материалы публикуются в авторской редакции.

The collection contains the works of the international scientific-practical conference dedicated to 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, which was held at the L.N. Gumilyov ENU. Astana, October 20, 2016. Materials are published in author›s version.

ISBN 978-9365-31-794-1

ӘОЖ 94(574)(063)
КБЖ 63.3(5Каз)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2016

МАЗМҰНЫ

СЕКЦИЯ – 1. ЕЖЕЛГІ ДӘУІРДЕН ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢГЕ ДЕЙІНГІ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТІ / ИСТОРИЯ И КУЛЬТУРА КАЗАХСТАНА С ДРЕВНЕЙШИХ ВРЕМЕН ДО НАШИХ ДНЕЙ

Абдрахманова Г.С., Каратаев О.К. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА 3

Абдрахманова К.К. ТОРГОВЛЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫМИ ТОВАРАМИ В ГОРОДАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО КАЗАХСТАНА В 1950-1970-е ГОДЫ 6

Абуев К.К. СИБИРСКОЕ ХАНСТВО В КОНТЕКСТЕ КАЗАХСКО-РУССКИХ ОТНОШЕНИЙ (историография проблемы) 9

Азмұханова А.М. ЖӘДИДТІК ОҚУ ЖҮЙЕСІНЕ КӨШУ ЖОЛЫНДАҒЫ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ЕҢБЕГІ. 14

Азнина К.А. ҚОЙЛЫБАЙ БАҚСЫНЫҢ КҮЙ ӨНЕРІ МҰРАСЫ 19

Алибек С.Н., Косанбаев С.К. ОПИСАНИЕ ТРАДИЦИОННОГО УКЛАДА ЖИЗНИ И БЫТА КОЧЕВЫХ КАЗАХОВ ТУРКЕСТАНСКОГО КРАЯ (НА ПРИМЕРЕ Н.ЗЕЛАНДА, Н.КАЛМАКОВА, Г.И.СПАССКОГО И Б.ЮЗЕФОВИЧА) 21

Алпысбес М.А. ШЕРУШІ БАЙТАЙЛАҚ БАТЫР ТУРАЛЫ ТАРИХИ-ШЕЖІРЕЛІК ДЕРЕКТЕРДІҢ ТАҒЫЛЫМЫ 24

Альжанова Э.Е. КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНОЕ ДЕЛО КАЗАХСТАНА В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА 30

Амрина М.С. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДАЛАЛЫҚ ОБЛЫСТАРЫН ЗЕРТТЕГЕН Ф.А. ЩЕРБИНА ЭКСПЕДИЦИЯСЫНЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУ ТАРИХЫ 32

Анасова А.Б. МЕРЗІМДІ БАСПАСӨЗ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ МЕН XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ТОРҒАЙ ОБЛЫСЫНЫҢ МӘДЕНИ-РУХАНИ ДАМУЫ 41

Арапов Ж.М. ҚАЗАҚ ЭТНОСАЯСИ БІРЛЕСТІГІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ НАЙМАН ТАЙПАСЫНЫҢ ОРНЫ 43

Ахметшина Г.У. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМІНДЕГІ ОЮ-ӨРНЕК 47

Базылхан Н. ТЮРКО-МОНГОЛЬСКИЕ ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ФАКТОРЫ (VII–XIV ВВ.) (этносемантические проблемы погребально-поминальных комплексов) 51

Балгабаева Г.З. РАЗВИТИЕ ВОЕННОГО ДЕЛА НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА В ПЕРИОД ЗАРОЖДЕНИЯ КОЧЕВНИЧЕСТВА 57

Балыкова А.М. БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ӨҢІРІНДЕГІ МЕДИЦИНАЛЫҚ МЕКЕМЕЛЕРДІҢ ДАМУ ТАРИХЫНАН (XX ҒАСЫРДЫҢ І ЖАРТЫСЫ) 60

Баширова А.М. МЕЧЕТИ И МЕДРЕСЕ В ВОСТОЧНОМ КАЗАХСТАНЕ 62

Баязитова Р.Р., Дукенбаева З.О. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ТАРИХИ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КҮРЕС МӘСЕЛЕЛЕРІ 63

Бекмагамбетова М.Ж., Бекмагамбетов Р.К. ОСВЕЩЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ НАЧАЛА XX ВЕКА В АКАДЕМИЧЕСКИХ ИЗДАНИЯХ: ПАРАЛЛЕЛЬНАЯ ДЕМОНСТРАЦИЯ 68

Беспалинов А.Т. К ИСТОРИИ ПРОИСХОЖДЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИССЫКСКОГО ХОЛОДНОГО ОРУЖИЯ АКИНАК В СРАВНЕНИИ С ОСТАЛЬНЫМИ НАХОДКАМИ 71

Біләлова Г.Д. ТАСМОЛА АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ АҢ СТИЛІ 77

Брынза Т.В. ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕДУЩИХ ТИПОВ МАТЕРИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ЭПОХИ СРЕДНЕЙ БРОНЗЫ УРАЛО-КАЗАХСТАНСКИХ СТЕПЕЙ 80

Бурлуцкая (Банникова) Е.В. ОРЕНБУРГСКИЕ КУПЦЫ ДЕЕВЫ В РУССКО-АЗИАТСКИХ КОНТАКТАХ XIX ВЕКА 83

Дауконова Р.Т., Рамазанова Ф.С. НАУЧНОЕ ОПИСАНИЕ КРАЯ В МАТЕРИАЛАХ ДЕЯТЕЛЕЙ СЕМИПАЛАТИНСКОГО ПОДОТДЕЛА ЗАПАДНО-СИБИРСКОГО ОТДЕЛА РУССКОГО ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА 86

Джуманиязова Н. Х. ПОВСЕДНЕВНАЯ ЖИЗНЬ КАЗАХСКОГО НАСЕЛЕНИЯ В КОНЦЕ XVIII-НАЧАЛЕ XX ВВ. (НА МАТЕРИАЛАХ ОРЕНБУРГСКОЙ ГУБЕРНИИ) 89

Дүкенбаева З.О., Қоскеева Ә.М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҰЛТ-ТІЛ МӘСЕЛЕСІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ҚЫРЛАРЫ 93

Dukenbayeva Z.O., Shabambayeva A.G. ABOUT THE RESEARCH OF AKZHAN MASHANOV IN THE ANCIENT HISTORY OF KAZAKHSTAN 96

Елтай А. ҚАЗАҚ ЖҮЗДЕРІНІҢ ПАЙДА БОЛУ МӘСЕЛЕСІ 98

Ерболова А.Е. ИСТОРИЯ ИЗУЧЕНИЯ ТРУДОВ ИБН-ФАДЛАНА В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ И ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ 100

Ерменбаева Г.К. ВКЛАД ТУРГАЙСКОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО КОМИТЕТА В ИЗУЧЕНИЕ ФОЛЬКЛОРА 104

Есимова Ж.К. МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ПЕРИОД ОСВОЕНИЯ ЦЕЛИННЫХ И ЗАЛЕЖНЫХ ЗЕМЕЛЬ 107

Bonora G. L., Habdulina M.K. INSCRIBED VESSELS AND SILVER ARTEFACTS FROM SOUTHERN KAZAKHSTAN IN THE SECOND HALF OF THE 1ST MILLENNIUM BC 111

Жанақова Н.Т. ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫНЫҢ ТАРИХИ МАҢЫЗЫ 118

Жанғалиев У.К. ҚЫПШАҚТАР ХАНДЫҒЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЫ 121

Жаркенова А.М. КЕҢЕСТІК ОДАҚ ДӘУІРІНІҢ 50-80-ЖЖ. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАННЫҢ НЕГІЗГІ ЭТНИКАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІГІ 124

Жаркенова А.М., Жардемова А.А. САРАЙШЫҚ - ЕЖЕЛГІ ҚАЛАНЫҢ ҰЛЫЛЫҒЫ 129

Жауымбаев С.У. ҚАРҚАРАЛЫ ӨҢІРІН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ТҰРҒЫДАН ЗЕРТТЕУ 131

Жумабаева Ж.К. ПРОБЛЕМАТИКА КАЗАХСТАНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА(1920-1990) 135

Жұмабаева Ж.К. «САРАЙШЫҚТЫҢ КРЕМЛІ» МӘСЕЛЕСІ: АҢЫЗ БЕН АҚИҚАТ 138

Ибадуллаева З.Ө. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҚҰРАМЫНДАҒЫ СУНАҚТАР 142

Исенов Ө.И. «МӘДЕНИ МҰРА» БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДА ЖАРИЯЛАНҒАН ТАРИХИ ЕҢБЕКТЕР ХАҚЫНДА 144

Искакова К.Ы., Оразаев С. Б. «ОТАНДЫ ҚОРҒАУДА» ГАЗЕТІ – ЛЕНИНГРАД МАЙДАНЫ ЖАУЫНГЕРЛЕРІ ӨМІРІНІҢ АЙНАСЫ 147

Исмаилов С.С., Бисембаева А.К. СТАНОВЛЕНИЯ И ЖИЗНЕННЫЕ ОРИЕНТИРЫ Ч.ВАЛИХАНОВА 149

Кабульдинов З.Е. «РАЗНОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ» ИЛИ ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ПОЛИЭТНИЧЕСКОГО КАЗАХСТАНА (к вопросу о реализации «Доктрины национального единства Казахстана») 152

Кабылбекова Б.Т. НАУЧНАЯ И ТВОРЧЕСКАЯ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ КАРЛАГА: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ 157

Кабылтаева С.К. РОЛЬ КАЗАХСКИХ ХАНОВ И БАТЫРОВ В ОХРАНЕНИИ ЦЕЛОСТНОСТИ КАЗАХСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ В БОРЬБЕ ПРОТИВ «ДЖУНГАРСКОЙ АГРЕССИИ» 159

Каиржанов А.К. ТАМГОВАЯ ТЕОРИЯ ПРОИСХОЖДЕНИЯ ДРЕВНЕТЮРКСКОГО РУНИЧЕСКОГО АЛФАВИТА 162

Калыш А.Б. К ВОПРОСУ ОБ ЭТНИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЕ РАЗВОДОВ В АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ 167

Карибекова М.Е. ҰЛТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫЛАР ҚЫЗМЕТІ 169

Касенов Е.Б. К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ 173

Козаченко Е.А. ЖИЛИЩНО-БЫТОВАЯ ПОВСЕДНЕВНОСТЬ ЛЮДЕЙ В 70-х ГОДАХ XX ВЕКА НА ПРИМЕРЕ УСТЬ-КАМЕНОГОРСКА 176

Крыкбаева С.М. ӨНЕРДЕГІ РӘМІЗ ҰҒЫМЫНЫҢ МӘДЕНИ МАЗМҰНЫ 178

Кусаинова Ж.Д. ДВИЖЕНИЕ КЕНЕСАРЫ КАСЫМОВА: ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ 181

Кушкумбаев А.К. ИСТОРИЧЕСКАЯ СЕМАНТИКА ТЕРМИНА «ЗОЛОТАЯ ОРДА» 184

Қабықаев Е.Ж. КЕҢЕСТІК КЕЗЕҢДЕГІ ЗАЙСАН АУДАНЫНЫҢ МӘДЕНИЕТІ 188

Қашқымбаев А. ЕГЕМЕНДІК ПЕН ТӘУЕЛСІЗДІК ТАРИХЫНДАҒЫ ЕЛЕУЛІ КЕЗЕҢ 191

Қуандық Е. ИНДУСТРИЯЛАНДЫРУДЫҢ ЗАРДАПТАРЫ 193

Магзумова А.С. ЖАЙЫҚ ҚАЛАШЫҒЫ ТЫҢ ДЕРЕКТЕРДЕ 201

Мажитов С.Ф. ФЕНОМЕН «ЭПОХИ ПЕРЕМЕН» И НАЧАЛО СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА (1985-1999 гг.) 204

Макашева А.С. ФОРМИРОВАНИЕ АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО УСТРОЙСТВА АКМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ: ЭКСКУРС В ИСТОРИЮ 207

Малыбаева Б.С. ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА СОВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА В ЦЕНТРАЛЬНОМ КАЗАХСТАНЕ В 1920-30-ЫЕ ГОДЫ 210

Мауткaнова А.Т. ЭТНИЧЕСКИЙ СОСТАВ ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ В 1999 – 2016 гг. 213

Молдабай Талғат КӨНЕ ТҮРІК ЖАЗУЫ ТАҢБАЛАРЫНЫҢ СЕМАНТИКАСЫ ЖӘНЕ АВТОХТОНДЫҚ НЕГІЗДЕРІ 215

Мурат Уали ТРИ КЛАНА, ТРИ ЧАСТИ, ТРИ ЖУЗА 219

Мусабекова Р.М. О РЕПРЕССИРОВАННОМ ПИСАТЕЛЕ КАЗАХСТАНА (о писателе Ю. Домбровском) 221

Мусабекова У.А., Абилкасым М. ЭТНОКУЛЬТУРА ТЮРКСКИХ НАРОДОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ТЮРКСКИХ ПАМЯТНИКОВ) 225

Мұхатова О.Х. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ТАРИХИ ОЙДЫҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ МАХМҰД ҚАШКАРИ 227

Нуржанов А.А. КЕРАМИЧЕСКИЕ КОМПЛЕКСЫ ГОРОДИЩА КУЛАН 230

Оросхан Б. ТОРЕВТИКА ЖӘНЕ КӨШПЕЛІЛЕР ӨНЕРІ 235

Өтениязов С. ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТІ ТАРИХЫНЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ 237

Pedracki M, Умиткалиев У.У., Айтбаев А.Б., Адельчанов К.С. ПОЛЬСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ОБЛАСТИ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОЛОГИИ 242

Петрич Л.В. МЕТОДЫ РАБОТЫ ПО ЛИКВИДАЦИИ НЕГРАМОТНОСТИ НЕРУССКИХ НАРОДОВ ОРЕНБУРЖЬЯ В 1920-1930-Е ГОДЫ 244

Рамазанова Ф.С., Балапанова Э.М. ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА РУКОВОДСТВА МОДЕРНИЗАЦИЕЙ КУЛЬТУРНОЙ СФЕРЫ КАЗАХСТАНА (20-30 ГГ. XX В.) 247

Рахимбекова А.К., Ботаева З.Ф. ВКЛАД П.И. РЫЧКОВА В ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСТАНА: НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ 250

Рахимбекова А.К., Садвакасова С.У. ИЗ ГЛУБИНЫ ВЕКОВ: ИСТОРИЯ И ЗНАЧЕНИЕ НАГРАД 252

Сабитов Ж.М. ДЖАМИ АТ-ТАВАРИХ КАДЫРГАЛИ ЖАЛАИРИ КАК ИСТОЧНИК О ЖИЗНИ УРУС-ХАНА 255

Садвокасова З.Т., Султанова А. ПУБЛИКАЦИИ ПО ПРОБЛЕМЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАРТИЙНО-СОВЕТСКОЙ НОМЕНКЛАТУРЫ 258

Садыков Т.С., Жакиянова А.Н. ҚАЗАҚТЫҢ АУЫЗША ТАРИХЫНЫҢ ҰЛТ ТАРИХЫН ЗЕРДЕЛЕУДЕГІ РӨЛІ 261

Сайлаубаева Н.Е. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ӘСКЕРИ ӨНЕРІ 263

Сейтказина Қ.О., Тұрсынбек Ж.Қ. ҰЛЫ АҒАРТУШЫ ШОҚАН УӘЛИХАНОВ ӨМІРІНІҢ БЕЛЕСТЕРІ 266

Сейткалиев М.К., Буранбаев Р.Н. ИССЛЕДОВАНИЕ СВЯТИЛИЩ ПОЛУОСТРОВА ТУПКАРАГАН В 2015 ГОДУ 268

Сембаева Ә. ЕЖЕЛГІ ДӘУІРДЕГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ МӘДЕНИЕТІ 270

Сураганова З.К. НЕМАТЕРИАЛЬНОЕ КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ КАЗАХСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ЗАРУБЕЖНОГО АЛТАЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ 272

Сыздыкова А.М. ОРГАНИЗАЦИЯ ГОРНОГО ДЕЛА В ПРОШЛОМ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ 276

Сыздық С.Қ. ЖАҢА ДЕРЕКТЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ ӘДІСТЕРІ 278

Танатарова Ж.Т., Кенжебаева С.Е. ИДЕЙНАЯ КОНСОЛИДАЦИЯ МУСУЛЬМАН В ДОРЕВОЛЮЦИОННЫЙ ПЕРИОД 281

Тастекова Г.Б. 1920-шы ЖЫЛДАРЫ ҚАЗАҚ ЖЕРІ ШЕКАРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН АНЫҚТАЛУЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТАРИХНАМАСЫ 287

Ташагыл А., Акмадиева Г.П. ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ ТАРИХЫ 290

Тлеугабулов Д.Т., Свиридов А.Н. ТОПОГРАФИЯ ПОСЕЛЕНИЙ РАННЕГО ЖЕЛЕЗНОГО ВЕКА САРЫАРКИ 293

Толеубаев Ә.Т., Жуматаев Р.С., Шагирбаев М.С. ШІЛІКТІ ҚОРЫМЫНДА 2016 Ж. ЖҮРГІЗІЛГЕН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ (бастапқы хабарлама) 297

Төлеубаев Ә.Т., Жуматаев Р.С., Шагирбаев М.С. АЛАКӨЛ АЙМАҒЫНДАҒЫ ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ҚАЛА МӘДЕНИЕТІ 304

Тулбасиева С.К. XIX-XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫ ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАР ЖАЙЫНДАҒЫ ОЙ-ПІКІРЛЕРДІҢ ДАМУЫ 308

Тулекова М.К. ЕГЕМЕНДІК ЖЫЛДАРДАҒЫ КӨШІ-ҚОН 312

Туменова Л.Е. XIX Ғ. ҒАЛЫМДАР, САЯХАТШЫЛАР, ЭТНОГРАФТАРДЫҢ БӨКЕЙ ХАНДЫҒЫ ТАРИХЫНЫНА ҚАТЫСТЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІ 315

Зәкенұлы Т. ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІЛІГІНІҢ АРҒЫ БАСТАУЛАРЫ 319

Үмітқалиев Ұ.Ү. Ә.М. ОРАЗБАЕВТЫҢ ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖҮРГІЗГЕН ЗЕРТТЕУЛЕРІ 327

Хабдулина М.К. НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ИЗУЧЕНИИ ПРОБЛЕМ РАННЕСРЕДНЕ-ВЕКОВОЙ АРХЕОЛОГИИ САРЫ-АРКИ 332

Шаймердинова Н.Г., Төребекова С.М. КӨНЕ ЖӘНЕ ОРТА ҒАСЫР ЕСКЕРТКІШТЕРІНДЕГІ КӨСЕМШЕ ФОРМАЛАРЫНЫҢ ДАМУЫ 335

Шаймуханова С.Д., Баймагамбетова Ж.М. ПРОБЛЕМА ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ К ВОССТАНИЮ 1916 ГОДА В СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ 338

Шахаман З.Б. ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ (1999-2016 ГГ.): КРАТКИЙ ОБЗОР 340

Шойбекова А.С. РАҚЫМЖАН ҚОШҚАРБАЕВТЫҢ ЕРЛІГІ ТУРАЛЫ 1945-1960 ЖЫЛДАРДАҒЫ ПАЙЫМДАУЛАР 344

Шыныбеков Б.Ш. ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДАҒЫ ТҰРМЫС-ТІРШІЛІКТЕГІ ҚАЗАҚ ҚЫЗДАРЫ МЕН ӘЙЕЛДЕРІНІҢ ОРНЫ 346

Ыбырайхан М.Ы. СІБІРЛІК КӨПЕС С.А. ПОПОВТЫҢ ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КЕН ЗАУЫТ ІСІ 350

СЕКЦИЯ – 2. ҰЛЫ ДАЛА ЕЛІ ЖӘНЕ Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ / СТРАНА ВЕЛИКОЙ СТЕПИ И ЕВРАЗИЙСКИЕ ВЗГЛЯДЫ Л.Н. ГУМИЛЕВА

Айтмагамбетов Д.Р. ҰЛЫ ДАЛА ЖӘНЕ Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСЫ 354

Арапов Ж.М. ГУМИЛЕВТІҢ КӨШПЕЛІ ЖӘНЕ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАР ТАРИХЫНА ЗЕРТТЕЛУ КӨЗҚАРАСЫ 356

Әлібек С.Н. Ә.Н.БӨКЕЙХАНОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТҰРМЫСЫ МЕН МӘДЕНИЕТІН СИПАТТАУ 358

Байбулсинова А.С. ҰЛТ ЖОСПАРЫ – ҚАЗАҚСТАНДЫҚ АРМАНҒА БАСТАЙТЫН ЖОЛ 360

Байбулсинова А.С., Серикова Л.С. ҰЛЫ ДАЛА ТАРИХЫ: ЗАМАНАУИ ТАНЫМ 362

Бикенов А.Х. Л.Н.ГУМИЛЕВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ КӨНЕ ТҮРІК ҚОҒАМЫНА ТӘН БИЛІК ИНСТИТУТТАРЫ 367

Болатұлы Нұржан «ҚАЗАҚ ЕЛІ САЯСАТЫ – ТЫНЫШТЫҚ ҺӘМ ТҰРАҚТЫЛЫҚ КЕПІЛІ: ТАРИХИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ» 370

Булекбаев С.Б., Алямова З.А. К ВОПРОСУО ВКЛАДЕ НОМАДОВ В МИРОВУЮ ЦИВИЛИЗАЦИЮ 373

Жақия М.Қ. КАРЛАГ - ҚАЗАҚТЫҢ ҚАСІРЕТІ ... 376

Искакова К.Ы., Елтай Ақтан Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ПАССИОНАРЛЫҚ ИДЕЯСЫ МЕН ЭТНОГЕНЕЗ ТЕОРИЯСЫ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХТЫ ЗЕРТТЕУДІҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ 379

Кабылтаева С.К., Комарова Дамира ЕВРАЗИЙСКИЕ ИДЕИ ЛЬВА НИКОЛАЕВИЧА ГУМИЛЕВА И СОВРЕМЕННОСТЬ 382

Кала Н.С. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ 384

Кенжебай Р.Н. Сейдахметова Г.Т. ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН АЙМАҒЫНДА ТУРИЗМ САЛАСЫН ДАМЫТУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕРІ 386

Любичанковский А.В. ЭТНОЛОГИЧЕСКАЯ ДЕТЕРМИНАНТА ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ВМЕЩАЮЩИЙ ЛАНДШАФТ В КОНТЕКСТЕ КОНЦЕПЦИИ ЭТНОГЕНЕЗА Л.Н. ГУМИЛЕВА 390

Номогоева В., Раднаева Э.Л. СТАНОВЛЕНИЕ БУРЯТСКОЙ НАУКИ В КОНТЕКСТЕ ЕВРАЗИЙСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ 392

Оловинцов А.Г. «ИГО» ИЛИ ТОЛЕРАНТНОСТЬ НА ПРИМЕРЕ СУЩНОСТИ КАСИМОВСКОГО ХАНСТВА В XV-XVII ВЕКАХ 396

Өмірбекова Ж. КӨШПЕЛІЛЕРДІҢ ЭТНОЭКОЛОГИЯЛЫҚ ДӘСТҮРЛЕРІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ДЕҢГЕЙІ 400

Пилипчук Я.В. ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА КАРЛУКСКОГО ДЖАБУЯТА 404

Radnaeva E., Talgatbek M., Dukenbaeva Z. AKZHAN AL - MASHANI IS A RESEACHER OF THE GREAT STEPPE CIVILIZATION 407

Рахимбекова А.К. ЭТИКА ДИАЛОГА МЕЖДУ НАРОДАМИ: НА ПРИМЕРЕ «ЛЕСА» И «СТЕПИ» 410

Сакенов Д.Ж. ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ МОДЕЛЬ ГЕНДЕРНОГО ВОСПИТАНИЯ КАЗАХОВ 413

Серикова Л.С. ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО СУВЕРЕНИТЕТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН 417

Сыздықов С.М., Смағұлов Н.Б. КҮЛТЕГІН ЖАЗБАСЫНДАҒЫ ЕЖЕЛГІ ТҮРІКТЕРДІҢ «МӘҢГІ ЕЛ» САЯСИ МАНИФЕСІ 419

Шалдарбекова А. К ВОПРОСУ О ГЕОГРАФИЧЕСКИХ И ХРОНОЛОГИЧЕСКИХ РАМКАХ ДРЕВНЕТЮРКСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ 426

1928. №3, С.14.
20. Исаев У. О национальностях и буржуазных националах.//»За партию»
1928. №3, С.14-15.
21. VI Бүкілқазақтық партия конференциясындағы (1927 ж.15-23 қараша) жасаған өлкелік партия комитетінің есепті баяндамасында)- Қызылорда, 1927.56-59б;Дәрімбетов Б. Смағұл Сәдуақасов «Ағып өткен бір жұлдыз», Жалын, 1990, №3, Б.21.
22. Советская степь. 1928. № 42, 20 ақпан.
23. Советская степь. 1928. №42, 20 ақпан.
24. ҚР ПМ. 811 қ., 20 т. 658 іс. 96-103пп.
25. Қойгелдиев М., Омарбеков Т. Тарих тағлымы не дейді? – Алматы: Ана тілі, 1993.-104 б; Қойшыбаев Б., Қайраткер Сәдуақасов.//Қазақ әдебиеті. 1988. 2 қыркүйек.: Ана тілі, 1993.-12 б; Аталған мұрағат,139қ.,1т. 541 іс. 137-140 пп.

Магзумова А.С.

ЖАЙЫҚ ҚАЛАШЫҒЫ ТЫҢ ДЕРЕКТЕРДЕ

Жайық өңірі көне дәуірлерден бастап түрлі тарихшы ғалымдардың, саяхатшылардың, географтардың, өлкетанушылардың назарына ілігіп, зерттеулердегі әрқилы пікірлерге арқау болды. Жайық өзені саяхатшыларға Джаха – Яик – Джайк тағы басқа да көне атауларымен белгілі болған. Жайық өзені туралы алғашқы мәлімет грек ғалымы Птоломейдің еңбегінде кездеседі.

Клаудий Птоломей өзінің картасында алғаш рет Жайық өзенін сипаттап, оның Хазар теңізіне (Каспий) құйылатынын анықтайды. Азия картасында ол Жайықты Даикс деп көрсеткен [1.172 б.].

Түрік қағаны Истемиге (Дизабулу) келген Византия императорының елшісі Земарх өзенді «Даих» деп атаса, XI-XII ғ.ғ. авторы әл-Идриси хабарламасында Жайық өзенінің аты башқұрт даласында болған бір саяхатшының әңгімесі негізінде «Руза», көптеген орыс жылнамаларында, атап айтсақ, Лаврентьевский, Холмогорскийдің, өзен 1229 жылдан Гаик, Яик, Еик деп те аталады [2. 592 б.].

Осы Еділ-Жайық аумағында дәуіріміздің бастауында және Азия мен Еуропаның ортағасырлық тарихында аса маңызды рөл атқарған мемлекеттер пайда болды. Алғашқы тайпалық дәуірі кезінде Еділ мен Жайық далалары савроматтар, сарматтар бірлестігінің қонысы болғандығын Геродот баяндаған еді. «Тарих атасының» айтуынша, савроматтар, ерекше тайпа ретінде, скифтердің амазонкалармен – соғысқұмар әйелдермен некесінен таралған. Геродоттың аңыз әңгімелері кейінгі кезде өз дәлелдерін табуда. Мәселен, Американ археологы, профессор Жанина Дэвис-Кэмбел кеңестік ғалымдармен бірге Батыс Қазақстанда савромат-сарматтық 50 қорғанды зерттей келіп: «Қорғандардан біздер қола қанжарлары мен қола жебенің ұштары кездескен әйелдер жерлеулерін таптық. Бұл олжалар, амазонкалар туралы гректік жазбаларды шынайы фактілермен негіздейді деген пікір туғызады» деп жазған болатын [3.124 б.].

Каспий теңізі солтүстігінде, қазіргі Батыс Қазақстан жерінде, Еділ мен Жайық аралығында II ғасырда Ғұн ордасы пайда болды. Оның ең күшейген кезі Еділ Мүндзукұлының тұсы еді. Олар IY ғасырда Шығыс Еуропаға қарай жылжып, Батыс Қазақстан өңірінде 5-6 ғасырларға дейін өмір сүрді және Қазақстан аумағында қалыптасқан ежелгі бірлестіктер құрамына кірді. Жазба деректер ішінде сыңаржақ болғанына қарамастан, Сыма Цянның (б.з.б.145- 86) «Тарихи жазбалар», б.з.1 ғасырында Бань Гу жазып, оның оқымысты қарындасы Бань Чжао аяқтаған «Ежелгі Хань тарихы», осы еңбекке 5 ғ. қосымшаны жазған Фань Е-нің еңбектері ғұндардың тарихы мен мәдениетін зерттеуде ерекше құнды. Ғұндарға өз зерттеулерін арнаған еуропа тарихшыларынан Аммиан Марцелианды атап өткен жөн. Оның «Іс қимылдар» деп аталатын 31 кітаптан тұратын шығармасында б.з. I ғасырынан Y ғасырына дейінгі ғұндар туралы маңызды деректер келтірсе, гот тарихшысы, б.з. Y ғасырында өмір сүрген Иордан еңбегінде ғұндар көсемі Ругила, Аттила басқарған мемлекеттер туралы және Аттиланың Римге жорығы туралы, соғыстың жеңістері жөнінде өте бағалы мәліметтер қалдырған [4.416 б.]. Сондай-ақ, 1253 жылы Франция королінің елшісі фламандтық Виллем Рубрук өзінің қолжазбасында Жайық өзені және осы елдегі әр түрлі жерлер мен халықтар жөнінде жан-жақты мәліметтер келтіре отырып, осы өңірді бір кездері ғұндар жайлағанын атап көрсеткен [5.248 б.]. Жалпы, б.з.д II мыңжылдықтан б.з. II мыңжылдығының ортасына дейінгі Жайық өңірі дамуын анықтауға А.Харузиннің, П.С.Рыковтың, М.П.Грязновтың, М.В.Комарованың, Т.Н.Сенигованың, И.В.Синициннің, М.Г.Мошкованың, Г.А.Кушаевтың, Б.Ф.Железчиковтың зерттеулері мүмкіндік береді [6. 171 б.].

651 жылдар шамасында Солтүстік Каспий, Еділ мен Жайықтың төменгі сағалары аймағында ежелгі көктүріктердің қолдауымен Хазар мемлекеті пайда болса, YIII ғасырда басталған, IX ғасырдың соңында жалғасқан көші-қонының нәтижесінде қаңғарлар осы Еділ-Жайық аралығында кейбір жергілікті тайпалардың басын біріктіріп, печенег тайпалық одағын құрды. Бұл тайпаның IX ғасырда Жайық өзені бойында саяси билікке ие бола бастағанын әл-Идриси, Истахри, Масуди, ибн Фадлан, К.Богрянородный және т.б. еңбегінен көруге болады. XI ғасырдың басында бұл территорияда оңтүстік орыс даласының, Еділ бойы мен Жайық өңірінің түркі тілдес халықтары – печенегтердің, оғыздардың, хазарлардың қалдықтары мен ертедегі болгар мен башқұрт тайпаларының бір бөлігін қамтыған Қыпшақтар әскери-саяси үстемдікке ие болды. Олар Сыр бойындағы Оғыз жерлерін, Арал-Каспий, Жайық пен Еділаймағындағы бұрынғы Хазар иеліктерін басып алды. Ал, XIII- XIV ғасырларда өңірде Алтын Орда мемлекеттері өмір сүрді.

Моңғол дәуірінде Еділ мен Жайық аралығы Жошы ұлысына қарады. Еділ өзені мен Жайық өзені аралығында билігін жүргізген моңғолдар Жошының баласы Батый тұсында сарайлар салдырса, кейінірек оның жоғарғы жағынан Берке хан да қала салған. Моңғол дәуіріне дейін өңірді мекен еткен түркі тайпаларының тағдырына келер болсақ, сол заманда өмір сүрген араб тарихшысы әл-Омари моңғолдар туралы хаттарында: «Ертеде ол жерлер қыпшақтар елі болған, оларды моңғолдар билеп алғаннан кейін, қыпшақтар солардың қол астына қарап қалды. Сонан кейін олар бұлармен араласып, туысып кетті... Олардың бәрі бір атадан туғандай, қыпшақ болып кетті, осыдан кейін келіп моңғолдар қыпшақ жеріне мекендеп қалды», - деп [7.176 б.] баяндауы, моңғолдардың қыпшақтануын көрсетеді. Уақыт өте келе түркі тайпаларын біріктірген жаңа халық, жаңа атау «Ноғайлар елі» тарих сахнасына шығады.

Жайық өңіріне қатысты мәселелердің бірі оның бойында қалыптасқан қалалар мен қалалық мәдениет. Ахмет ибн-Фадланның «Еділ Бұлғариясына саяхат» (Х ғасыр) және Әбу-Хамит әл-Гарнатидың «Шығыс және Орталық Еуропаға саяхат» (XII ғасыр) еңбектерінде Батыс Қазақстандағы қалалар, сауда және керуен жолдары жөніндегі деректер кездеседі. Араб саяхатшысы әрі жазушы ибн-Фадлан 921-922 жылдары халиф елшісімен бірге Еділ Бұлғариясында болған және Жайық өзені бойымен жүріп өткен. Ибн-Фадланның кітабын аударушы ретінде белгілі кеңес зерттеушісі, шығыстанушы А.Ковалевский елшіліктің жол картасын келтіреді. Ол ибн-Фадланның өзеннің сол жағасынан оң жағасына Шаған мен Жайық өзендерінің қиылысында, қазіргі Оралдың ескі бөлігі орналасқан тұста өткелден өткендігін көрсетеді. Х ғасырда, ибн-Фадланның нақтылауынша, осы жерде қалашық болған. Ибн-Фадланның саяхаты оғыз мемлекетінің өркендеу кезеңімен түспа-түс келді. Мемлекет шығыста – Хорезммен, солтүстікте – Еділ бұлғарларымен, батыста – Хазар иелігімен шектесіп жатты. Кәсіпшілігі дамыған, ірі қалалары бар мемлекетпен көрші болған қағанат Орта Азия мен Еуропа арасындағы өзінің географиялық орналасуын саудасын өрістету үшін тиімді пайдаланды және отырықшы қалашықтардың құрылуын ынталандырып отырды. Міне, араб саяхатшысының туындысында осы үрдіс көрініс тапқан [8. 640 б.].

Жалпы, екінші мыңжылдық басында араб елдері мен Жайық пен Еділ арасындағы халықтар байланысы тұрақты болды. Шығыс географтары бұл алыс өлке туралы жақсы білді. Қалалар туралы үзік-үзік деректер Рашид-ад-Дин, ибн-Сайд, Әбул-Фид және басқа араб-парсы авторларының шығармаларында келтіріледі. XI ғасырдағы отырықшылық пен оны мекендеген халықтар жайында Махмуд Қашқари «Дивани лұғат-ат-түрік» атты еңбегінде жазды [9. 509 б.].

XIII-XIV ғасырларда европалық зерттеушілер мен саяхатшылар өздері әлденеше рет кесіп өткен Жайық өзенін жазуды жолжазбаларында ұмытқан жоқ. Олардың ішінде 1339 жылы өңірде және Жайық өзені бойындағы Сарайшық қаласында болған дін қызметшісі Пасхали, 1367 жылы итальяндық ағайынды көпестер Доминико және Франциско Пициганилер Сарайшық қаласы мен одан солтүстірек орналасқан қала жөнінде мәліметтер береді. Ағылшын көпесі А.Дженкинсон өзінің 1562 жылы картасында Жайықтың төменгі ағысында, батыс оң жағалауында Сарайшықты белгілесе, солтүстігінде, осы жағада Шакафни қаласын орналастырған. Осы аталған саяхатшылар мен шығармалардың авторлары Ватикан, рыцарьлық ордендердің тапсырмаларын орындау мақсатында Орталық және Оңтүстік Еуропадан Монғолияға сапарын Жайық өңірі арқылы жүзеге асырған. Батыс еуропа саяхатшылары өз сапарларын Жайық өңірі арқылы жалғастыруларының басты себебі, Ұлы Жібек жолының батыстан шығысқа Үндістанға баратын ең ерте және қысқа жолдың өтуі еді.

Сөйтіп X-XIV ғасырлардағы саяхатшылар, көпестер мен миссионерлер зерттеулері мен еңбектерінде Еділ мен Жайық аралығындағы, сондай-ақ Жайық бойындағы қалалардың тұтас желісі болғандығы көрсетіледі. Шығармаларда XIV ғасырда әйгілі Сарайшықтан басқа Жайықтың жоғары жағында,

солтүстікке қарай қазіргі Орал қаласының орнында тас ғимараттары бар тағы бір қала болғаны тура айтылады. Ал осы араб деректерінен бізге жеткен бұл мәліметтер XVIII-XIX ғасырлардағы орыс зерттеуші ғалымдарының еңбектерінде жалғасады. Атап айтсақ, «Үлкен сызба» («Большой Чертеж») деп аталған алғашқы орыс карталарының бірі XVI ғасыр аяғында жасалып, бүкіл мемлекеттің аумағын бейнелеген. Уақыт өте келе бұл карта әбден тозғандықтан, оның дәл сондай жаңасын жасау, оған толық түсінік беру қажеттігі туындады. «Үлкен сызба кітабы» осылайша дүниеге келді. Картаның өзі бізге жеткен жоқ, ал көшірмелері баршылық. 1692 жылы шығарған, картаның соңғы көшірмелерінің бірінде қазіргі Оралдың орнында бүгінде белгісіз Метжет, оның солтүстігінде, Елек пен Жайықтың қиылысында Солянск көрсетілген. Мұнда «Жайықтың оң жағында ноғайлар мен Алтын Орда, сол жағында қалмақтар тұрады» деп жазылған, казактар жөнінде бірауыз сөз жоқ. Осындай жеткіліксіз тұсына қарамастан, «Үлкен сызба кітабында» Батыс Қазақстандағы қала мен қалашықтардың елеулі бөлігі көрініс тапқан [10. 704 б.].

Петр Рычков 1748 жылы жазылған «Орынбор губерниясының топографиясы» еңбегінде Жайық өзені бойындағы қалалар жөнінде көптеген дәлелдер мен мысалдар келтіреді. Автор жазғанындай, олар бір-біріне жақын орналасқан, арасы - бір-екі күндік жол. Бұл олардың арасында байланыс болғандығын, біртұтас мемлекет аясында өмір сүргендігін болжауға мүмкіндік береді. Аталған қалалардың ғимараты сақталғанын ескерсек, бұл мемлекет Алтын Орда болуы мүмкін. Петр Рычков өз еңбегінде қазақтар Ордасында талай болған Орынбор губернаторы кеңсесінің аудармашысы Яков Гуляевтің мәліметтерін, сонымен қатар ол Орынбор губерниясы кеңсесіндегі ресми мәліметтерді, қариялар, көпестер мен жиһанкездерден алынған деректерді пайдаланған [11. 104 б.].

Орыс зерттеушілері еңбектері ішінен Петр Палласты атап өтеміз. Ол Жайық өңірінде үш рет болды, Жайықты Гурьевтен Оралға дейін түгел жүріп өтті, өлкенің солтүстік бөлігін, Бөкей ордасын зерттеді. Петр Паллас өз жинағандарын «Ресей империясының әр өлкесіне саяхат» атты көлемді еңбегіне енгізді, мұнда ол өлке аумағын, этнографиясы мен тарихын барынша толық көрсетті. Өз шығармасында Петр Паллас екі қалашықты көргенін жазады. Мұның біріншісі - Жайықтағы ескі бекіністің қалдықтары. Екінші қалашық Қараөзен мен Сарыөзеннің қиылысқан тұсында орналасқан. Мұнда Паллас көптеген арықтар мен қорғандар, үй қалдықтарының ізін тапқан, содан келіп бұл жерлерде кезінде халық мекендеген деген түйін жасайды [12. 285 б.]. Сөйтіп, Петр Паллас та өзіне дейінгі барлық зерттеушілер сияқты қала мәдениетіне жататын ескерткіштердің көптігіне назар аударды. Өкінішке қарай, бұл деректер Қазан төңкерісіне дейінгі орыс және кеңестік тарих ғылымында пайдаланылмады.

1996-2000 және 2002-2004 жылдарда жүргізілген археологиялық қазба жұмыстарының Сарайшық қаласы жөнінде бай мәліметтер беруі, Ә.Марғұлан атындағы археология институты мен Батыс Қазақстан Тарих және археология орталығының археолог-ғалымдарымен бірлесе отыра жүргізген зерттеулердің нәтижесінде XIII-XIV ғасырларға жататын, Жайық өзенінің жағасында, Орал қаласынан 12 шақырым жерде орналасқан «Жайық» қалашығы, Жаңақала ауданындағы «Өзен» қалашығы және Казталовка ауданындағы «Жалпақтал» қалашығының ашылуы жоғарыда келтірген ойдың айғағы болып табылады. XVI ғасырда өңірдің саяси, экономикалық-әлеуметтік, мәдени өмірінде маңызды рөлді казактар атқарды. Жайық казактары жөнінде құнды мәліметтерді XIX-XX ғасыр бас кезеңіндегі казак тарихын зерттеген орыс зерттеушілерінің еңбектерінде көрініс табады.

Олардың қатарында А.Рябиннің «Жайық казак әскерлері» (1861ж.), В.Н.Витевскийдің «И.И.Неплюев «Орынбор өлкесі бұрынғы оның құрамынан 1758 жылға дейін» (1891ж.) атты еңбегі мен Н.Бородиннің «Жайық казак әскері», шығармаларын атауға болады. В.Н.Витевскиий Жайық казактарының қалыптасуы жөнінде: «Жайық казактары бастауын XVI ғасырдағы Азовтықтардан алған Дондықтардан таралады. Жайық әскерінің құрылуын біздер XVI ғасырға, Иоанн Грозный билігінің соңғы жылдарына (1584ж.) жатқызамыз; Жайық казактарының қызметі жөнінде алғаш мәлімет 1591 жылға жататын актіде аталады...» деп, Жайық казактарының құрылу уақытын XVI ғасырға жатқызады.

Олардың біртіндеп Орынбор губернаторы әкімшілігіне, төменгі Жайық линиясына бағындырылғандығы, осы линия бойында екі бекіністің: Жайық (қазіргі Орал) және Гурьев қалашықтары жөнінде деректер қалдырған. Сондай-ақ, отарлау саясатын ұстанғанына қарамастан, 1866 жылы жарық көрген «Уральские войсковое ведомости», 1891 жылы «Уральский листок», 1897 жылы жарық көрген «Уралец» атты шағын баспасөз басылымдары Ресей патшасына қызмет еткен казактарының әскери құрамаларын реформалау, олардың үлесіндегі жер-су көлемін өзара реттеу, әскери қамалдардың орталықпен почта байланысын күшейту, Жайықтан балық аулау кәсібін жетілдіру және өзге де мәліметтер қалдырған. Жалпы, Жайық өңіріне өз зерттеулерін жазып қалдырған орыс

ғалымдарының ерекшелігі, еңбектерінде отаршыл Ресей империясының жүргізіп отырған саясатын мадақтау басым болса да, кейінгі зерттеушілерге өте маңызды деректерді қалдыра білді. Олардың көбі ғылыми экспедициялар мен қызмет бабындағы сапарлар кезінде өлкенің ауқымды мәселелері бойынша материалдар жинады, сонымен бірге тарих, мәдениет, этнография, география және басқа да мәселелерді қамтылды.

Қорытындылай келе, жазба, айуызша халық шығармаларын, орыс зерттеушілерінің шығармаларын саралау, талдау Еділ мен Жайық аралығындағы өңірдің ежелгі заманнан сан мыңдаған халықтың өмір сүру ортасы, олардың тарихи бесігі болғандығын, дала мен қала мәдениетінің ошағы екендігін анықтауға мүмкіндік берді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Рысқалиқызы Үлдай. Батыс Қазақстан облысы жер-су атауларының сөздігі. – Орал: «Полиграф сервис», 2001. – 172 бет.

2. Батыс Қазақстан облысының энциклопедиясы. / М.Ізімұлының редакциялығымен. - А., Арыс, 2002. – 592 б.

3. Ирмуханов Е. Усунь и этногенез казахского народа. – Алматы: «Наш мир», 2006. - 124с.

4. Тарих – адамзат ақыл – ойының қазынасы: Он томдық – Астана: «Фолиант», 2005. – 416 бет. Т.2:

5. Путешествия в восточные страны Плано Карпини и Гильома де Рубрука. Серия: Путешествия. Открытия. Приключения. – Алматы: Гылым, 1993. – 248 с.

6. Кушаев Г.А. Этюды древне истории степного Приуралья. – Уральск: «Диалог», 1993. – 171 с.

7. Шарафутдинов З.Ғ. Еділ-Жайық тарихы. – Орал: «Ағартушы», 2008. – 176 бет.

8. Қазақстан тарихы (көне заманнан бүгінге дейін). Бес томдық. 2-том. – Алматы: «Атамұра», 2010. – 640 б.

9. Тарих – адамзат ақыл-ойының қазынасы: Он томдық. – Астана: «Фолиант», 2005. Т.3: Ортағасырлық тарихи ой. - 2005. – 509 бет.

10. Посольские материалы Русского государства (XV-XVII вв.). Том 1. Составление, транскрипция скорописи, специальное редактирование текстов, вступительная статья, комментарии, составление словников указателей А.Исина. – Алматы: Дайк-Пресс, 2005. – 704 с.

11. Рычков П.И., Рычков Н.П. Капитан жазбалары. / Ауд. Шәймерденов Р. – Алматы: Ана тілі, 1995. – 104 б.

12. Қазақтар. Көпшілікке арналған тоғыз томдық анықтамалық. – Алматы: Қазақстан даму институты: VII том. Қазақстан һәм қазақтар хақында. 1998. – 285 бет.

Мажитов С.Ф.

ФЕНОМЕН «ЭПОХИ ПЕРЕМЕН» И НАЧАЛО СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА (1985-1999 гг.)

Рассматриваемый хронологический период 1985-1999 гг. является действительно феноменальным и его оценка не получила в существующей литературе достойного отражения. Дефиниция «эпоха перемен» является весьма условной в определении характера событий и их исторического места. Она не отражает в полной мере и их сути, поскольку содержит потенциальную основу для дискуссий и всевозможных интерпретаций, особенно жарких в условиях национальных историй и историографий.

В первую очередь необходимо определиться с самим определением, его исходными концептуальными постулатами. С точки зрения глобальной советской истории – это, безусловно, перемены, которые имели место в истории одной страны и хронологически совпадают с периодом второй половины 80-х – начала 90-х годов. Для последующего же за ним периода это понятие неприменимо, поскольку опять-таки с позиций советской истории – это уже ее конец. Наступившую эпоху с начала 90-х годов правильно назвать постсоветской, а сам хронологический отрезок – постсоветским периодом. Если же, иметь в виду перемены, осуществленные в этот период, то это не просто перемены, а преобразования. С высоты сегодняшнего дня эти изменения следует охарактеризовать скорее для одних стран как революционные, для других как стихийные, для третьих - эволюционные. Всё здесь зависит от отдельно взятой страны и конкретной исторической ситуации. Такой подход позволит наиболее полно отразить суть событий, особенно, если мы желаем подчеркнуть их историчность, а, следовательно, судьбоносность для того или иного государства.